

L o r r i s a L o r i s

Hugo von Hofmannsthal v básni Karla Tomana

V odcoském vydání Tomanových Básní z roku 1971, vydání "Přízeném radou Národní knihovny", se v Gaňantní slavnosti / Torso života objevila oprava básníkovy textu, uvedená Vydatelskými poznámkami Rudolfa Skřečka takto: "Pravopis slov cizího původu byl upraven podle nynější normy, v cizích jménech Clitandre a Lorris podle psaní v původním jazyce/m. Clitandr, Loris/."

Objasnění toho, proč se má po sedmdesáti letech - Torso života vyšlo poprvé roku 1902 - psát Loris s dvěma r, podávají Vysvětlivky. Čteme v nich, že Lorisem je míněn autor veršovaného Románu o růži, Guillaume de Lorrís.

Je tedy - a to se říká zjemněle, nepřímě - jednoduché r v básni básníkovou chybou nebo přepsáním, vždýt při psaní jména nehrají roli dobové pravopisné normy: a tato chyba zůstala básníkem neopravena, uvážíme - li počet vydání za jeho života, a co víc, kritikou, vydavateli nepovšimnuta.

Do roku 1971 sotva kdě však sotva kdo spojoval Lorise s francouzským autorem z první půle třináctého století. Poesie se v Čechách, zvláště od dob surrealismu, vnímá, aniž by se štenář - ale také interpret - snažil reflektovat přesný význam slov. Asociace, jež pojmenování rozvíňuje, představy, jež jež verš sugeruje, mnohovýznamnost, významová neurčitost atd. atd. to jsou hesla, navádějící jak přistupovat k básni; poesie

je věcí po výtce alogickou. Asocianismus, automatické texty zde tedy v kultuře básnické recepce - ale i produkce, vzpomene-li houževnaté kritiky dobových veršů, jak je před čtrnácti lety prováděl v Tváři Bohumil Doležal - vykonaly své: můžeme tvrdit, zvláště vezmeme-li v úvahu veškeré úsilí o "alchymii slova", "magii slova", stažení významů do jednoho jediného slova / "Und dennoch sagt der viel, der "Abend" sagt, / Ein Wort, daraus Tiefsinn und Trauer rinnt // Wie schwerer Honig aus den hohlen Waben, poslední verše z Lorisovy Ballade des äusseren Lebens /, ono úsilí, jež ústí v symbolismus, tohoto "počátku", alespoň v Čechách, "moderních básnických směrů", že se v této situaci u nás jedná o otupení čtenářských schopností a úpadek kultury v recepci básnického díla? Ať tak nebo onak - je překvapivé, jak je pěstována vágnost a neurčitost ve čtení básnického slova. Jen takto je vysvětlitelné, že teprve roku 1971 opravuje Tomanův editor Lorise na Lorrise, rožuměj, klade si otázku, co jméno Loris u Tomana znamená.

Nebýt do této chvíle bývala odpověď, o jaké jméno se jedná, neurčitá. Editor Tomanův M. Červenka mi před lety sdělil, že jde o jméno pastýře, rožuměj typizované jméno z pastorály; k tomuto dojmu, jež nelze ničím potvrdit, svědčí patrně watteauovská scénérie v Tomanově básni. Právdu má autor Vysvětlivek z roku 1971, že Loris je jménem básníka. Co má však společného autor alegorického románu z třináctého století s Karlem Hlaváčkem, jehož skonu je básně připsána, do jakých souvislostí vstupuje středověký

Guillaume de Lorris s rokokem , divadelními výstupy improvizované komedie, jejich rekvizitami , mrlnecholickými parky z Verlainových Fêtes galantes , vším tím, co je ~~ex~~ ožívováno dekadencí a slouží za její charakteristické poznávací allury ? Uvedení francouzského autora ze třináctého století do tohoto hlaváčkovského ladění, do této evokace dekadence, působí jako absurdita : je samo s to vnést do básně rušivý hlas, znehodnotit ji na disparátní konglomerát , na literátský nevкус .

Jsme tedy svědky toho, že se Tomanova básně čte při nejmenším zvláště , ani ne tak proto, že by se vnímal ~~ry~~ rytmus a zvuk dvou veršů beze slov , ale že ^{kritici tu} přijímají pouhá slova , ozdobnou slovní krajku , která jim nemá co říci : A snívý Loris pod palmami

hudebným altem měkce zpíval

sentimentální baladu .

Proč by měl zpívat baladu pod palmami ~~baladu~~ snívý paštýř je stejně záhadné , jako je podivuhodný i závěr, že v palmové dekoru vyluzuje svým altem baladické verše středověký autor .Kupodivu vynikají v tomto molovém tónu palmy ~~pro~~ pro Středoevropana konnotace Jihu, exotické přímořské krajiny, ostatně s oběma variantami , při čtení jména nabízenými , sotva soudržné. Palmy mohou být ovšem také . odkazem k umělé krajině , ale ještě spíše, umělé přírodě / dekadence ! a nezapomněme na vstupní verš ;Zhasli jsme světlo.Velký měsíc / nám visel v okně ..., zdůrazňující výchozí pozici , která je interiérová , a vidí noční

oblohu , stejně jako Des Esseintes v slavném Huysmansově románě , jako okenní výřez , umělou tapetu , zdobící pokoj , NB! civilizační moment , zhasnutí světla , aby se uplatnil svit luny ! /: řekněme rovnou , že palmy se v tomto případě sdružují s umělostí interiéru , ukazují ke skleníku , vůbec pak dekoraci městské , civilizační , s důrazem na jistý sloh této dekorace. A lze rovnou upozornit na to, že palmy jsou zde významnější, ba záhadnější než samo jméno, jež je jasné a bez problémů , nebýt jeho výskyt je v české literatuře na konci století běžný : o Lorisovi píše přece F.X. Šalda stejně bez dalšího, jako o něm píše ve Vídni Hermann Bahr , který mu , ještě ani ne dvacetiletému, věnuje medailón ve své ~~xxx~~ slavné knížce sebraných statí „Zur ^UÜberwindung des Naturalismus“ /první vydání 1891 /. Hermann Bahr , Šalda mluví p o u z e o Lorisovi , píše jej stejně jako Toman , s jedním r , aniž by je kdo mohl opravovat , nebýt Loris je jméno autora, který budí literární senzaci svou genialitou , předčasnou zralostí , který představuje moderní poesii devadesátých let , legendární jméno krásného , mladého, snivého básníka: on sám se představuje roku 1894 ve známém básnickém Prologu k Schnitzlerově Anatolu jako "frühgereift und zart und traurig." Karel Toman tedy uvádí v své básni pouze jméno Loris, to jest mladého Huga von Hofmannsthala.

.....

Bude nutno ponechat v Tomanově textu původní znění, Loris. Pro nás je však zajímavé, že jméno Loris si osmnáctiletý student k svému dramatickému proverbu Smrt Tizianova - sedmnáctiletý

se podepsal na svou geniální dramatickou skizzu Včera Teofil Morren - vybral za pseudonym z oblasti , kterou nikomu dnes v Tomanově Lorisovi hledat ^{jméno} nenapadne : Loris nese Hofmannsthalova tvorba od roku 1890 ~~1899~~ , zatímco dvě první básně, otištěné mezi červnem a srpnem roku 1890, uváděly jako autora ještě Lorise Melikowa. Vskutku , básníkův pseudonym, pod nímž se stal v devadesátých letech slavným , byl převzat od ~~jména~~ ruského generála z arménského šlechtického rodu , hrdiny ~~turka~~ rusko - turecké války, Michaila Tanieloviče Lorise - Melikova . Martin Stern , vydavatel Hofmannsthal Blätter uvádí v jejich čísle 8/9 z roku 1972 podrobný životopis Lorise Melikova , tak jak jej našel v jednom ruském dějepisu /Über Hofmannsthals Pseudonym " Loris ", Auf Grund eines Hinweises von Max Mell + mitgeteilt von Martin Stern, H B , 8/9, 1972 , 181-182/ poté, když mu někdejší "Lorisův " přítel, básník Max Mell ukázal obrázek generálův v ilustrovaném žurnálu Die Heimat , ročník 1880 a vysvětlil nahodilý nebo záhadný vznik básníkovy pseudonymu : " Něžný předčasně zralý básník melodických veršů se zahabal do drapérie , kterou mu poskytlo jméno martiálního provedšče i oběti velké politiky. Proč? Otázka pro Freuda. " Tak končí Sternova poznámka .

To je historie Lorise z básně Tomanovy . Básník neměl tušení, že vede až do Arménie .

.....

Do smuteční slavnosti za Karlem Hlaváčkem ¹ si vybí-
rá ² Toman ³ stylově snivého , něžného , mladého a krásného XX
Hofmannsthala , autora Blouda a smrti , jako kongeniáln
ního vrstevníka českého dekadentního básníka : k Hofm
mannsthalovi se váže - nebo alespň : dobře • je v něm
v souladu - melancholické rokoko v dekadentní poesii,
watteauovský pierrot, stříbrný třpyt obrazu , dekorace ,
všechno, co předstírá jen povrch , úzkostlivě skrývá
hloubku - na povrchu .

Nebť Tomanova básně se ~~přímě~~ vztahuje k slavnému
passu z Hofmannsthalova citovaného Prologu , jako by
ten byl do ní přímo šifrován :

Also spielen wir Theater ,
Spielen unsre eignen Stücke,
Frühgereift und zart und traurig ,
Die Komödie unsrer Seele,
Unsres Fühlens Heut und Gestern ,
Böser Dinge hübsche Formel,
Glatte Worte , bunte Bilder,
Halbes , heimliches Empfinden ,
Agonien , Episoden

.....

Bylo řečeno, že význam jména Loris je v Tomanově básni ne-
problematický , jasný , záhadné že zůstává pojmenování pa
lem , že jako jediné čtení se na první pohled nabízí význam
civilizačního , umělého a právě proto dekadentního, nebť
dekadentní estetismus převrací po^{me}je přírody a kultury -

dekora. V básnickém díle Hofmannsthalově z devadesátých let se palmy nevyskytují. Ani v proverbích jako je Bílý vějíř, tedy těch, které zavádějí na pobřeží, do přímořské jižní krajiny. Zvláštní je však (charakteristickým pojmenováním mezi pojmenováními z) - v tomto básnickém období - stromů, a snad i vůbec) vegetativní a florální oblasti, frekvence oleandrů, jak v básních, tak v malých básnických dramatech. Může - li být motivika florální uváděna do relací k secesi - být i velmi opatrně -, neplatí to rozhodně o zmíněných oleandrech a cypřiších. Jako by s nimi nejspíše přicházelo k platnosti povědomí o středoevropské příslušnosti, o onom historickém území, k němuž patří ještě něco z italské krajiny a kus moře. Jako by se takto v Hofmannsthalovi, který byl málo německý i málo rakouský, který měl k Čechám lepší vztah, než kterýkoliv z vídeňských básníků, připamatovávali jeho předešlí z české i italské strany.

4bývá poslední poznámka: při hledání "palem" jsem ne mohl najít v Hofmannsthalových verších nápadné "rudé ráky". Je to zajisté signum dobové, vzpomeneme-li výtvarných ornamentů: ale přece jen, je to i jedno, zřejmých víceroch-pout, které k sobě Karla Tomana a Hofmannsthala vztahuje. Výskyt sličného básníka v Tomanově básni za Karlem Hlaváčkem má v sobě cosi jímavého: bylo možno vroucněji uctít skladatele Mstivé kantilény, než oním detailem, že zpívat za něho píseň dal Toman Borisovi?

R ů ž e n a G r e b e n í č k o v á